

EL 19 DE JULIOL DEL 1936 A GIRONA

Abans d'explicar els principals fets ocorreguts en aquestes històriques jornades (ens limitarem solament als tres primers dies) en què transcorregueren l'essencial dels aconteixements ocasionats per la insurrecció militar i la seva ensulsiada, cal fer un breu exposat sobre quina era la situació en general que existia a la ciutat.

Segons el cens del 30 d'abril del 1936 —primer ordenat per la Generalitat— Girona tenia 23.871 habitants. En aquell temps no s'havia annexionat —ni se n'havia parlat mai— els municipis de Salt (5.674 habitants), Santa Eugènia de Ter (1.495), Sarrià de Ter (1.231), Sant Daniel (879) i part del de Palau Sacosta. El que devia fer una aglomeració urbana d'uns 34.000 habitants.

La ciutat estava administrada per un Consell Municipal de 24 membres elegits el 14 de gener del 1934, segons la llei electoral municipal decretada pel Parlament de Catalunya. Aquesta llei atorgava la majoria dels escons (16) a la llista més votada, sis a la següent, o sigui la «primera minoria», i dos a la tercera llista, «segona minoria», a condició d'obtenir el 20 % dels votants, altrament els escons passaven a la primera minoria.

La candidatura d'«Unió i defensa ciutadana», coalició de Lliga Catalana, monàrquics i carlins, obtingué 3.788 vots; la d'Esquerra Republicana de Catalunya, 3.741; la d'Acció Catalana Republicana, 376; la del Bloc Obrer i Camperol, 170; la del Partit Radical, 165; la de la Dreta Social Agrària, 152. O sigui que la candidatura de la coalició de les dretes obtingué 47 vots més que la d'Esquerra Republicana de Catalunya.

Si sumem els vots de l'esquerra: ERC 3.741, PCR 376, BOC 170, els sufragis pugen a 4.287. Els de la dreta: «Unió i defensa ciutadana» 3.788, els radicals (que en aquell temps eren ja considerats de dretes) 165, i els de la «Dreta Social Agrària» 152, fan un total de 4.105 vots, o sigui una diferència de 182 a favor de les esquerres. Els dos camps estaven quasi anivellats.

Aquesta elecció fou plena d'irregularitats. La més important fou el robatori de l'acta d'escrutini de la 3.ª secció del districte primer

situada al carrer del Carme 73. Secció en la que les esquerres guanyaven sempre per molts vots, ja que era un barri habitat principalment per obrers, artesans i botiguers. Fins i tot es va trencar la urna de vidre, escampant per terra els butlletins votats més d'altres que no eren dins.

Esquerra Republicana de Catalunya demanà l'anulació de l'escrutini en aquesta secció. La Junta del Cens Electoral donà per bo el resultat, fiant-se de la memòria d'un dels escrutadors de la mesa electoral. Segons ell es recordava perfectament el nombre de vots obtinguts per cada llista. L'assumpte passà al Tribunal del Contenciós i Administratiu, el qual fallà en favor de la Junta del Cens Electoral.

Les esquerres no es presentaren unides, primerament per haver refusat el Partit Catalanista Republicà la coalició proposada per Esquerra Republicana de Catalunya. I, en segon lloc, perquè el Bloc Obrer i Camperol refusà els 4 llocs que ERC li havia proposat en la seva candidatura.

El resultat fou, doncs, que la majoria de dreta obtingué els 16 elegits següents: Francesc Tomàs, Manuel Bonmatí, Joaquim de Vinyals, Jaume Gispert, Estanislau Aragó, Joan Cervera, Tomàs Meléndez, Ramon Riera, Ramon Tarrés, Joaquim Malagelada, Rafael Serra, Antoni Busquets, Lluís Gifre, Joan Busom, Josep Maria Domènech i Josep Maria Vinyes. Esquerra Republicana de Catalunya obtingué els 6 escons de la «primera minoria» i els 2 de la segona, amb els següents elegits: Joaquim de Camps i Arboix, Darius Rahola, Llorenç Busquets, Josep Maria Dalmau, Miquel Sala, Narcís Cornellà, Pere Vila i Josep Juvé. Fou elegit alcalde el senyor Francesc Tomàs i Martín, de la Lliga Catalana.

Per haver-hi a Girona una municipalitat de dretes quan els fets del 6 d'octubre del 1934, aquesta no fou reemplaçada per una «comissió gestora», com fou per la majoria dels ajuntaments d'esquerra arreu de Catalunya.

Girona abans de la guerra era una ciutat industrial i agrícola. La fàbrica més important era la S.A. Grober, que produïa botons de coco (corozo), trensilles, betes de goma i molts altres productes, amb uns tres mil treballadors. Les altres, amb molts menys obrers, eren: «Tomás, Solés y Cía», fundició de ferro; Puig S.A. (can Pallés), fundició de bronze; «Industrias Químicas y Tartáricas», productes químics; «Tapón Corona y Variedades», càpsules metèl·liques; «Dalmau, Carles Pla», editorial de llibres escolars; «Ensesa

y Cía», farinera; a can «Don Vicente», fàbrica de botons; «Química Berenguer», llexius i derivats; a can Montseny, bòvila; a can «Nel», fàbrica d'embotits; «Enric Sagra», pedra artificial; «Cos Lapiedra y Juliá», mosaics; a can Pérez Xifra, cimenteries; «La Gerundense», fàbrica de paper, etc.

També hi havia una multitud d'empreses més petites i artesans de tota mena de professions i comerços que ocupaven força gent. Igualment molts ferroviaris, principalment de la «Compañía de Madrid, Zaragoza y Alicante» que —entre els tallers de reparacions, dipòsit de màquines de vapor, personal d'estació, i via i obres—, tenia més de 600 espleats. Les altres companyies ferroviàries: Ferrocarril d'Olot, Ferrocarril de Sant Feliu de Guíxols, i el de Palamós i Banyoles (dit el «xafagossos») potser ocupaven quasi un centenar d'empleats.

Hi havia, també, força burocràcia amb els empleats d'Hisenda, de la Generalitat, de l'Ajuntament, de les dues companyies d'electricitat, militars, empleats de banca, etc.

En aquell temps a Girona s'hi conreaven moltes hortes, algunes importants, sobretot a Santa Eugènia, la Rodona i el pla de Salt. Els hortelans, amb els seus típics carros de rodes petites, fornien suficientment la població de verdures i llegums que venien directament a la plaça els matins a la Rambla i, sobretot, en el mercat setmanal dels dissabtes i diumenges pel matí.

A la vetlla del 19 de juliol el ventall de les forces polítiques i sindicals era aquesta:

1. ESQUERRA REPUBLICANA DE CATALUNYA, (antic Partit Republicà Federal Nacionalista de les comarques gironines), domiciliat al Centre Republicà, edifici de propietat situat al carrer del Carme. Devia tenir uns 600 socis. Partit àmpliament majoritari, compost de comerciants, artesans, professions liberals, petits i mitjans empresaris i forces obreres. Els dirigents més destacats eren: Miquel Santaló, Darius Rahola, Pere Cerczo, Joaquim de Camps i Arboix, Ramon Varderi i Llorenç Busquets.

2. ACCIÓ CATALANA REPUBLICANA, (ex-Partit Catalanista Republicà, conegut, també, per la «Lligueta»), amb domicili al carrer d'Anselm Clavé. Tenia uns 250 afiliats, entre intellectuals, professionals liberals, comerciants, funcionaris i petita burgesia. Els noms

més coneguts eren: Miquel de Palol, Lluís Bota i Villa, Lluís Franquesa, Eusebi Colomer i Lluís Ribes.

3. PARTIT OBRER D'UNIFICACIÓ MARXISTA, (antic Bloc Obrer i Camperol), el seu estatge social estava situat en un local del primer pis del Café Norat, entrada per la plaça de les Olles. Compitava amb més de 150 militants i un centenar de simpatitzants aplegats al «Club Esportiu Proletari», que la majoria ingressà a la «Joventut Comunista Ibèrica», secció juvenil del partit, en aquells dies. Partit principalment de base obrera, amb pocs intel·lectuals, artesans, comerciants i algun petit empresari. Els seus dirigents més actius eren: Miquel Gayolà, Joan Quer, Anton Payró, Joan Soler, Lluís Cassà, Dídac Tarradell.

4. UNIÓ SOCIALISTA DE CATALUNYA. Tenia el seu local en el primer pis del Bar «El Dorado» al capdamunt de la Rambla. Devia tenir uns cinquanta afiliats, entre intel·lectuals, dependents de comerç, empleats diversos i pocs obrers. S'havia engrandit amb elements procedents d'una escissió de la «Joventut Republicana» motivada per diferències amb motiu de la candidatura a les eleccions municipals. Els dirigents n'eren Manuel Roset, Damià Escuder, Lluís Murillo i Jaume Jaumandreu.

5. PARTIT COMUNISTA DE CATALUNYA, (nom que tenia en el nostre país la secció catalana del «Partit Comunista Espanyol», conegut, també, pels «xinos»). Eren un grup d'una quinzena de militants. No tenien local ni eren gaire coneguts a part dels medis sindicals. Contràriament a altres indrets de Catalunya (molt pocs), no eren escindits del Bloc Obrer i Camperol, sinó reclutats per Ricard Sobrino, un militant de Barcelona, durant una estada temporal a Girona. El més coneguts eren Miquel Sagristà i J. Pladevia.

6. ESTAT CATALÀ. Feia poc que existia a Girona i arreu. Havia estat reconstituït el juny del 1936 per la fusió de diversos grups separatistes procedents del Partit Nacionalista de Catalunya, «Nosaltres Sols», Joventuts d'Esquerra Republicana de Catalunya-Estat Català (JEREC) i individualitats independentistes. No tenien local ni havien tingut temps de fer propaganda. Devien ésser una cinquantena. Els dirigents eren: Joaquim Vilà, Joan Amat, i Miquel Sala.

7. **PARTIT SOCIALISTA OBRER ESPANYOL.** Ignorem quan s'havia constituït aquest grup i quina força podia haver tingut al començament, però en el 1936 aplegava, a tot estirar, una dotzena d'afiliats al voltant del seu creador, el vell lluitador obrer Bonaventura Discosi. Tenien l'estatge social a l'Ateneu Obrer, al carrer del Sac, on, també hi havia el domicili de la U.G.T.

8. **PARTIT REPUBLICA D'ESQUERRES,** (era el nom que tenien a Catalunya els afins de «Izquierda Republicana», partit de Manuel Azaña i Marcellí Domingo, creat l'abril del 1934 per la fusió de «Acción Republicana», «Partido Radical Socialista», «Organización Republicana Gallega Autónoma» i personalitats independents). A Girona devien ésser una vintena de socis. No tenien local ni havien fet mai gaire propaganda. Els més coneguts eren: Duran, l'estanquer de la Rambla, Carlos Crespo, Amadeu París, Joan Bonet, Francesc Tarrés i Amadeu Martinell.

9. **PARTIT SINDICALISTA.** Aquest partit fou fundat l'abril del 1933 per Angel Pestaña, Marín Civera i altres militants de la C.N.T., partidaris d'una acció política. A Girona potser eren una cinquantena d'afiliats. El seu estatge social era a la plaça de les Olles. No havien desplegat gaire activitat. Els capdavanters eren: Esteve Artigas, Vicenç Tarradell i Pere Creixans.

10. **LLIGA CATALANA.** Fou fundada el 4 de febrer del 1933 per la fusió de la Lliga Regionalista de Cambó, Dreta Liberal Republicana de Catalunya, de Felip de Solà i Cañizares, i disidents del Partit Catalanista Republicà al voltant de Jaume Bofill i Mates i Ramon d'Abadal. Estava domiciliada en un local propi en el primer pis de les Voltes d'en Rosés, on havia estat el Café «La Havana». Devia tenir uns trescents inscrits, entre funcionaris, petits i mitjans empresaris, botiguers, professions liberals, etc. Els principals dirigents eren: Manuel Bonmatí, Francesc Tomàs, Pelai Negre, Joaquim de Vinyals, Jaume Gispert i Estanilau Aragó.

11. **ACCIÓ POPULAR CATALANA.** Partit creat l'octubre del 1934 d'una escissió de la Lliga Catalana i on el Partit Agrari de Catalunya (Josep Maria Fortuny i Enric Ràfols) hi ingressà un mes més tard. Estava integrat a la «Confederación Española de Derechas Autónomas», la CEDA, organització acabada per José Maria Gil Robles. Estava domiciliada en un primer pis del carrer del Progrés.

Potser tenia un centenar d'inscrits. Els dirigents eren: Josep Ayats, i Jordi de Camps.

12. JOVENTUT TRADICIONALISTA DE GIRONA I COMARCA. Adherida a la «Comunió Tradicionalista» que era el nom que van prendre els carlins després de la unificació, el gener del 1932, de les tres branques: «jaimistas», «mellistas» i «integristas». Estaven domiciliats en el «Centro Moral» a la plaça de Sant Agustí. Sembla que eren uns tres-cents. Força coneguts per haver organitzat actes públics i per la seva activitat. Els capdavanters eren: el professor Gomis, el recader Julià, el procurador Boada i el senyor Font i Fargas.

13. «DERECHA DE CATALUÑA». (Nom que tenia a Catalunya el partit «Renovación Española» de Joaquim Calvo Sotelo i Pedro Sáinz Rodríguez, creat el març del 1933). Partit d'extrema dreta antiparlamentari i profundament anticatalanista. Estava instal·lat en el primer pis del cafè de la plaça de Sant Agustí, conegut pel cafè dels «apaches». Possiblement tenia una cinquantena d'adherits. Els més coneguts eren: els doctors Hosta i Conde i el senyor Bartrina Jaume.

14. «FALANGE ESPAÑOLA Y DE LAS J.O.N.S.». Partit fora de la llei després del febrer del 1936. Molt pocs a Catalunya. A Girona era un grupet d'una vintena de militants principalment estudiants, altres de fora de Girona, i alguns empleats de la Tabacalera. Eren acabdillats pels germans Rodríguez, i Roure, Cendra, Vázquez i Barceló.

15. PARTIT REPUBLICA RADICAL. Aquest partit fundat per Don Alejandro Lerroux el gener del 1908, abans i en el primer temps de la República, a Girona i arreu havia tingut força influència. Amb la seva decantació cap a la dreta s'havia anat esmicolant, sobretot a les comarques gironines amb les escissions que seguiren a Josep Puig d'Asprer i Bru Centric, que varen integrar-se a E.R.C. Possiblement a Girona hi quedava algun nucli, puix a comarques existien grups al voltant de Pere Sastreger, Josep Torreballeda i Joan Mujal.

16. FEDERACIÓ ANARQUISTA IBÉRICA. Si bé no era específicament un partit polític, ja que tenia un caràcter profundament antiparlamentarista, no deixava d'ésser una organització que tenia

el seu paper important dins del joc polític del país. Desenvolupava la seva acció dins la Confederació Nacional del Treball, de la que n'havia pres el control a Catalunya en el ple regional de Sabadell de l'abril del 1932. Amb els seus mètodes no gaire democràtics provocaren moltes exclusions de sindicats amb una gran pèrdua d'influència de la C.N.T. a Catalunya. A Girona no eren gaires. On eren forts era a Salt. Els més coneguts foren: Expèdit Durán, Josep Pardo i Salvador Piñol.

No creiem que existissin nuclis d'altres partits catalans com: Unió Democràtica de Catalunya, Partit Nacionalista Republicà d'Esquerra, Partit Federal Ibèric, Extrema Esquerra Federal i Partit Català Proletari. Com tampoc de partits d'àmbit estatal a part dels esmentats.

D'aquesta gamma de partits existents el 19 de juliol van desaparèixer Lliga Catalana, Acció Popular Catalana, Comunió Tradicionalista, «Derecha de Catalunya» i els radicals. Pocs dies després, el 23, el Partit Comunista de Catalunya, la Unió Socialista de Catalunya, el Partit Català Proletari i la Federació Catalana del P.S.O.E. es fusionaren constituint el Partit Socialista Unificat de Catalunya, que adherí a la Internacional Comunista. A Girona els seus dirigents més coneguts foren: Manuel Rosset Sala, Lluís Murillo, Joan Ballester i Jaume Jaumandreu.

17. FEDERACIÓ LOCAL DE SINDICATS. Aquesta fou constituïda l'abril del 1932 amb les seccions més nombroses del Sindicat Únic de la C.N.T. Poc després fou expulsada pel Comité Regional pel fet d'estar dirigida per membres del Bloc Obrer i Camperol. La federació local agrupava la majoria dels treballadors de Girona. Uns 2.500 a 3.000 adherents. Primerament estava adherida a la «Federació de Sindicats expulsats de la C.N.T.». A començaments del 1926 contribuï a la creació de la «Federació Obrera d'Unitat Sindical», dirigida per Andreu Nin i Pere Bonet. Estava instal·lada en un primer pis del carrer de la Cort Reial. Els capdavanters més coneguts eren: Miquel Gayolà, Lluís Coromines, Martí Juanola, Jaume Oriol, Enric Torres, Ramon Laverny, Lluís Cassà, Anton Payró i Joan Cassà.

18. SINDICAT ÚNIC DE TREBALLADORS DE GIRONA I EL SEU RADI. Aquest sindicat existia a Girona abans de la dictadura del general Primo de Rivera. Poc abans de la proclamació de la República va ésser reorganitzat amb l'aportació valuosa d'elements d'un

sindicat independent d'oficis varis creat en el temps de la dictadura del general Berenguer, sindicat impulsat per: Miquel Gayolà, Lluís Cassà, Anton Payró i d'altres que foren els puntals de la Federació Local de Sindicats.

El Sindicat Únic fou una força potent ja que aplegava la immensa majoria dels treballadors fins a l'expulsió de la Federació Local dels simpatitzants dels Sindicats d'Oposició, més coneguts pels «trentistes» i els membres del Partit Sindicalista. A l'esclatament de la guerra, el Sindicat Únic hi devien quedar uns 200 afiliats. Els més destacats eren: Dimas Bussot, Josep Carbó, Ferran Pla, Pere Serra i els germans Lorient.

19. **UNIÓ GENERAL DE TREBALLADORS.** No existia una federació local de seccions d'aquesta central sindical. Hi havia una secció del «Sindicato Nacional de Ferrovianos», una de la «Federación Española de Trabajadores de la Enseñanza», el Centre de Dependents del Comerç i de la Indústria, federat al «Sindicato Nacional de Trabajadores del Comercio», un sindicat de tipògrafs i un de barbers i perreuers, que ignorem el nom de les seves federacions respectives. També hi havia un sindicat d'oficis varis que agrupava treballadors d'una fàbrica de paper i algun empleat municipal. Entre els càrrecs directius d'aquestes seccions hi havien membres del P.O.U.M destacats.

20. **SINDICATS INDEPENDENTS.** Existia un sindicat d'empleats de banca, creat feia poc. Abans estaven afiliats al Centre de Dependents. També un de cambriers i cuiners. Ambdós no eren gaire importants pel petit nombre de treballadors d'aquestes professions.

A finals del juliol del 1936, després d'haver-se decretat la sindicació obligatòria per a tothom, la Federació Local de Sindicats i altres d'autònoms, ingressaren majoritàriament a la Unió General de Treballadors de Catalunya, la qual —per les circumstàncies de la guerra— esdevingué molt majoritària i completament dominada pel Partit Socialista Unificat de Catalunya.

FORCES ARMADAS

A la vetlla de la sublevació l'exèrcit a Girona estava compost de:

a) d'un regiment d'artilleria pesada del 15 i mig, auto-tractorat i compost de 4 bateries de 4 peces cadascuna. Els canons i

els tractors eren a la caserna de l'antic firal dels bous. Les oficines i la plana major eren instal·lats a la caserna vella de Sant Francesc. La tropa estava repartida entre dues casernes. En els tallers de reparació, a la carretera de Barcelona hi havia retirats una vintena de canons de bronze antics, que durant la guerra, també foren utilitzats en el front d'Aragó. Aquest regiment devia tenir al voltant d'un miler d'homes sota el comandament del coronel Jaume Bosch.

b) dos batallons d'infanteria de muntanya, pertanyents a la «primera media brigada de Montaña», instal·lats a la caserna de «San Domingo». Amb els seus serveis annexes devien comptar amb uns 1.500 homes comanats per un coronel.

c) grups d'intendència, transmissions, d'enginyers, sanitat i hospital militar, «Caja de reclutas», i els serveis del Govern i de la Comandància militar.

Tot sota el comandament d'un general de brigada. El que devia fer al voltant d'un centenar de Caps i oficials.

Cal remarcar que —tant a Girona com a tota la península— els efectius de l'exèrcit no eren complets, ja que segons les disposicions legals, es concedien molts permisos a la tropa sota divers motius. Sembla que la presència a les guarnicions era d'un 70 % de la plantilla. Aquesta havia d'ésser d'un centenar de mil homes. És per aquesta raó, que en les l·leves anuals («quintes») aquestes depassaven llargament el nombre de reclutes necessaris i calia efectuar un triatge molt ampli. A més de les inutilitats totals per defectes físics i malalties, que eren força nombroses, es refusaven força «quintos» per moltes causes: estrets de pit, massa alts, curts de talla, massa grossos i poc pes, peus plans, curts de vista, fills de vídua i per altres causes. Com que encara en quedaven massa d'aptes s'efectuava un sorteig per eliminar el sobrant. S'incorporaven a files els que tenien la mala sort de tocar-los els números baixos.

En fi, com que era un període de vacances, a Girona, possiblement no hi havia gaire més d'uns tres quarts de la guarnició.

FORCES D'ORDRE PÚBLIC

COS DE SEGURETAT DE CATALUNYA (Policia autònoma que depenia exclusivament del govern de la Generalitat i sota les ordres directes dels Comissaris d'Ordre Públic). Constava:

a) d'una companyia d'uns 150 agents uniformats, més coneguts

pels «guàrdies d'assalt», comanats per un tinent. Estaven repartits en destacaments a les capitals de comarca.

b) d'una trentena d'agents de policia en civil. Una dotzena dels quals procedien de la policia d'estat traspassats a la Generalitat. Els altres havien estat reclutats directament per la Conselleria de Governació. El cap n'era el Comissari senyor Gómez i els seus adjunts els inspectors Reverendo, Revidiego i López Pasqual. La comissaria estava installada en els baixos de l'antic govern civil, on també hi havia els «cuartelillos».

MOSSOS D'ESQUADRA. (Abans de l'Estatut no n'hi havien hagut mai a Girona). Després n'hi enviaren dos per fer la guàrdia a les oficines del Comissari Delegat, senyor Martí Jordi Frigola, que estaven installades al segon pis de l'antic govern civil.

Cal explicar que les funcions dels antics governadors civils havien estat repartides entre els Comissaris Delegats, que cuidaven de les qüestions administratives de règim local, i els Comissaris d'Ordre Públic, de qui depenien totes les forces policials. Les oficines d'aquest darrer estaven installades al primer pis del mateix edifici. El Comissari d'Ordre Públic era el senyor Amadeu Oliva, personalitat molt coneguda des de feia anys per haver estat secretari del govern civil abans de la proclamació de la República fins a la supressió dels governadors civils, en la qual fou nomenat Comissari d'Ordre Públic.

POLICIA D'ESTAT. (Depenia directament del Ministeri de Governació de Madrid). D'aquests funcionaris civils no n'hi havia gaires. Cuidaven del lliurament dels passaports i del control de les estacions ferroviàries frontereres, ports marítims i aeroports. Tenia les oficines a un primer pis del carrer de Jaume I.

GUARDIA CIVIL. (Aquest cos que depenia administrativament del Ministeri de la Guerra de Madrid, amb l'Estatut de Catalunya, estava sota les ordres de la Conselleria de Governació i dels seus Comissaris d'Ordre Públic). No sabem exactament quins efectius tenia la Comandància de Girona, els quals estaven força escampats dins de la seva jurisdicció. Al seu cap hi havia un comandant, un capità, tres tinentes (Portbou, Figueres i Santa Coloma de Farners) i un alferes. La Guàrdia Civil a Girona estava aquarterada en el barri de Sant Pere. Poc abans de la rebel·lió militar s'hi havia concentrat l'efectiu d'una companyia. Però no sortiren al carrer amb els militars.

CARRABINERS. (Aquest cos uniformat i militaritzat depenia del Ministeri d'Hisenda del govern central). La seva missió era la vigilància de fronteres pel contraban i el control a les duanes i ports marítims. A Girona, on hi havia la «jefatura provincial», no n'hi havia gaires i eren comanats per un brigada. Estaven instal·lats als baixos de la Delegació d'Hisenda.

Passem ara a explicar els nostres records referents als fets ocorreguts en aquests tres dies que constitueixen el principal d'aquestes històriques jornades:

DISSABTE, DIA 18.

Durant tot el dia, per les informacions captades per mitjà de Ràdio Barcelona, Ràdio Associació de Catalunya, Ràdio Girona, les úniques que en aquell temps es podien captar a Girona, a part d'algunes poques d'estrangeres, la gent es va anant enterant de la sublevació de l'exèrcit al Rif i a Canàries. Els comunicats oficials del govern de Madrid eren optimistes, deien que la rebel·lió estava circumscrita en aquells llocs i que les forces lleials d'allà la combatien amb èxit. Com, també, que a la península s'havien pres totes les mesures adequades perquè la sublevació no es produís a les guarnicions. Ja ho vam veure l'endemà. I no va sorprendre ningú.

No obstant, el govern de Catalunya no era tan optimista i va prendre a Barcelona les mesures que pogué per a oposar-se a l'intent de sublevació, dins de les seves prerrogatives estatutàries, o sigui la concentració de les forces d'ordre públic en determinats llocs estratègics. Però no convocà els partits d'esquerra i sindicals per demanar-los la mobilització de les forces populars. Possiblement perquè aquestes haurien exigit armes, que —possiblement— el govern no disposava.

A Girona, al començament de la nit, la Federació Local de Sindicats convocà les altres sindicals (C.N.T. i U.G.T.) en una sala del cafè Norat per tal de convenir què calia fer. S'acordà de proclamar la vaga general per mitjà de fulls policopiats que foren repartits profusament durant la nit i l'endemà diumenge.

Els capdavanters dels partits d'esquerra i sindicals, juntament amb molts militants, es mobilitzaren en llurs locals respectius, on van passar la nit escoltant les notícies que donaven contínuament les emissores de ràdio i procurant establir contactes telefònics amb

llurs direccions a Barcelona. No va sorprendre, doncs, ningú, que la guarnició de Girona se sumés a la sublevació.

DIUMENGE, DIA 19.

Cap a les 4 del matí varen començar a sortir de llurs casernes destacaments de l'exèrcit proclamant l'estat de guerra. En les proclames que llegien i enganxaven per les parets i arbres deien «fer-ho en nom del govern per tal de garantir l'ordre». Acabaven la lectura cridant «Viva la República». No enganyaren ningú, car —pels comunicats oficials dels governs central i de la Generalitat— tothom sabia que tota guarnició que proclamés l'estat de guerra era perquè se sumava a la rebel·lió. És per això que el comandament militar havia negligit d'advertir les autoritats civils de llur intenció. Això i altres fets que esmentarem, són la prova que a Girona hi havia oficials que estaven complicats en el complot i que l'havien preparat. I no que només havien seguit ordres superiors, com volien fer creure un cop vençuts.

Uns dies abans —en un restaurant de la Barca— tingué lloc una reunió d'oficials durant un àpat, en el que hi assistiren un comandant, un capità vingut de Barcelona, 5 altres capitans i diversos tinents. No sabem què van discutir, però és lògic de pensar que parlaren del moviment que es preparava i en el qual hi estaven complicats.

Una altra prova de complicitat és que junt amb la tropa van sortir una cinquantena de civils d'extrema dreta (falangistes i carlins) amb fusell i cartutxeres, enquadrats en dues companyies d'infanteria. De no haver estat d'acord amb el sublevament, cap oficial no hauria acceptat civils armats en llurs unitats. D'aquests civils una vintena potser eren de Girona. Els altres procedien de Santa Coloma de Farners, Banyoles, Cassà de la Selva i altres indrets. Varen patrullar pels carrers i àdhuc, escorcollaven els passants, particularment per la Devesa.

Forces de l'artilleria varen ocupar les estacions de França, Olot i Sant Feliu de Guíxols, installant reforços i controls a la carretera de Santa Eugènia i de Barcelona entre altres que no recordem. El destacament de la carretera de Barcelona va detenir un automòbil que venia de Barcelona ocupat pel destacat dirigent de la C.N.T. Francisco Iglesias, resident a Sant Feliu de Guíxols. Fou internat a

la caserna de Sant Francesc d'on en fou alliberat quan les forces d'artilleria es reintegraren a llur caserna. També van instal·lar dues metralladores al teulat de la caserna prop del monument del Lleó, d'on controlaven tots els carrers dels voltants.

Les forces de la infanteria van establir controls a la Rambla i van ocupar l'edifici de la Telefònica a la plaça del Gra, amb un destacament comandat pel capità Serrano; l'edifici de Correus i Telègrafs amb un grup comandat pel tinent de Borbón, instal·lant-hi una metralladora a l'entrada; també fou ocupada la central elèctrica de l'Ajuntament situada a la confluència dels rius Onyar i Ter a Pedret; iguament van instal·lar un destacament amb una metralladora al castell d'Alfons XII, possiblement per a defensar el polvorí que l'exèrcit hi tenia a prop, en el qual la guàrdia normal era reduïda. Possiblement també van ocupar altres indrets que no recordem.

De bon matí els representants dels partits: Esquerra Republicana de Catalunya, Partit Obrer d'Unificació Marxista, Partit Sindicalista, Unió Socialista de Catalunya, Partit Republicà d'Esquerra, Federació Anarquista Ibèrica i les tres sindicals, es varen reunir clandestinament a la Devesa, on s'acordà constituir un «Front Anti-feixista» per contrarestar la sedició. S'aprovà, també, organitzar grups armats amb pistoles, fusells de cacera i algun winxester procedents del sometent dissolt i amagats des del repartiment fet la nit del 6 d'octubre del 1934. Aquests grups devien durant la nit atacar i desarmar els soldats que patrullaven. Afortunadament no tingueren temps per entrar en acció.

El destacament que havia ocupat l'estació de França, al voltants de les 10 del matí, va deturar un tren especial procedent de Portbou que transportava atletes estrangers que anaven a Barcelona per prendre part a les Primeres Olimpíades Populars organitzades per la Generalitat i que s'havien d'inaugurar aquells dies. A mitja tarda deixaren que aquest tren continués la ruta. Varen arribar a bon port. Molts d'aquests minyons participaren a la lluita contra el feixisme. Van ésser els primers internacionals.

A finals de la tarda dos inspectors de policia, per iniciativa pròpia, després d'identificar-se, entraren a l'edifici de Correus i van demanar per parlar amb el cap del destacament. Els deixaren entrar dient-los que el tinent era al primer pis. Estava sol i per sorpresa el van desarmar i detenir. Els soldats, que estaven guardant les finestres de la planta baixa, sorpresos de veure el tinent amb

els braços enlaire no varen reaccionar. Cal remarcar que estaven molt espantats i desorientats, car la multitud que hi havia davant de l'edifici, feia estona que els cridava de rendir-se, ja que el govern central havia ordenat el llicenciament immediat de l'exèrcit. Amb força reticències varen sortir, alguns abandonant els fusells i altres entregant-los als qui els hi demanaven. Foren aquestes les primeres armes recuperades. El tinent de Borbón fou conduït a la comissaria de policia. Fou el primer presoner.

Entretemps els civils que havien sortit armats s'havien fet fonedissos. Ignorem si per iniciativa pròpia o perquè els hi ordenaren.

A l'acabament de la tarda les estacions de ràdio van anunciar que els sublevats de Barcelona s'anaven rendint i que el general Goded (que aquell matí havia vingut de Mallorca per prendre el cap del sublevament) i que estava encerclat dins l'edifici de Capitania General, també havia donat l'ordre de depositar les armes.

El president Companys ho anuncià personalment per ràdio en els micròfons instal·lats en el palau de la Generalitat. El President va convèncer el general Goded que parlés per la ràdio. Aquest va dir que la sublevació havia fracassat a Barcelona i que per tal de parar el vessament de més sang pregava a totes les unitats sota el seu comandament, que havien secundat el moviment, que deposessin les armes i es rendissin a les autoritats civils.

Poc temps després i en fer-se fosc, els detacaments d'artilleria es replegaren a llurs casernes i els oficials es dispersaren fent-se fonedissos. Quasi tots, després s'entregaren o foren detinguts.

Més tard, cap a les 10 de la nit, també els destacaments d'infanteria es replegaren a llur caserna. El comandament volgué fer acte de rendició al Comissari d'Ordre Públic. Aquest els manifestà que no estava habilitat per a rebre-la, puix que s'havia constituït un «Front Antifeixista» que s'havia fet càrrec de la situació ben desgavellada per la seva sedició. Com es de suposar, la comissió de militars es negà rotundament. Després de moltes negociacions del senyor Oliva, es convingué que ell rebria la rendició sense condicions. Pels militars la rendició es feia al Comissari d'Ordre Públic, i pel Comité del «Front Antifeixista» aquesta era feta al president del mateix, doncs el senyor Oliva va acceptar aquest càrrec. La qüestió era facilitar la rendició sense lluita.

Reunits els membres del «Front Antifeixista» varen acordar fer-se càrrec del control de la ciutat i rodalies. Per millor coordinar

les múltiples activitats que s'havien de desplegar es varen crear diverses seccions compostes així:

Comitè Executiu (encarregat de la direcció i governació general) i format per: Amadeu Oliva, president; membres: Josep Vila, per E.R.C.; Joan Quer pel P.O.U.M.; Miquel Tarradell pel Partit Sindicalista; Duran, l'estanquer, pel Partit Republicà d'Esquerra; Dimas Bussot per la C.N.T.; Miquel Gayolà per la Federació Local de Sindicats, Expédito Durán per la F.A.I.; i Manuel Rosset Sala per la U.G.T. i socialistes. Aquest comitè s'installà a les oficines de la Comissaria d'Ordre Públic.

També foren creats comitès especialitzats: el de Guerra i Defensa, el de Registres i Incautacions, el de Treball i un d'Agrari.

El Comitè Executiu decidí que els oficials que havien pres part en el sublevament es constituïssin presoners a l'«Hogar del Soldado», a la caserna nova de l'artilleria. Posteriorment foren traslladats al primer pis del convent de les monges Adoratius del carrer del Pare Claret.

Alguns oficials de l'exèrcit, guàrdia civil i paisans (una vintena aproximadament) durant la nit es feren escàpols passant a França.

Uns quants oficials que es trobaven de vacances fora de Girona no varen reintegrar-se a llurs unitats —ni abans ni durant la sedició— sigui per no estar-hi d'acord o veure què passaria. Entre ells el coronel de l'artilleria Bosch, els capitans Iglesias, Banús i algun altre. No foren detinguts i es posaren a la disposició del «Comitè Executiu». El coronel Bosch fou encarregat de la liquidació administrativa dels organismes militars.

Molts suboficials i sergents van acceptar fer-se càrrec del funcionament provisional de les casernes. La majoria dels soldats eren de fora i no haurien sabut on anar. Al moment de retornar a les casernes, molts soldats, que no tenien gaire confiança amb alguns suboficials, no volgueren reintegrar-s'hi i varen passar la nit al local de la Federació de Sindicats. Al marxar l'endemà hi van deixar llurs armes i municions. D'altres que havien retornat a les casernes, des de les finestres, feien passar fusells als civils que els hi demanaven. Recuperades la major part de les armes permeteren tot seguit al Comitè de Guerra i Defensa d'armar les milícies que s'havien constituït.

Aquestes milícies depenien exclusivament d'aquest Comitè i no dels partits o sindicals com fou en altres indrets. No totes les ar-

mes foren recurepades. Algunes foren guardades per diverses organitzacions.

Les forces de seguretat foren totalment adictes i continuaren el servei a les ordres del Comissari d'Ordre Públic.

La Guàrdia Civil (transformada pel govern central en Guàrdia Nacional Republicana) no sortí al carrer. Es quedà a Girona sense comandament per haver fugit els principals caps. Els guàrdies van elegir un Comitè i president el caporal Mut, i com a secretari el guàrdia Joan Beltran Alcover. El primer era valencià i l'altre mallorquí. Ambdós parlaven català.

Després de la retirada de la tropa a les casernes, els carrers s'ompliren de gent. Un grup d'incontrolats, la majoria venint de Salt, van començar a assaltar locals de partits de dreta i de comerciants titllats de feixistes, cremant els mobles. Primerament fou destruït el local d'Acció Popular Catalana, en un primer pis del carrer del Progrés. Després la sastreria Roca del mateix carrer. La intervenció de força gent féu que s'impedis el pillatge que s'intentava d'efectuar. Seguidament anaren a la Rambla i van destruir el Club dels Militars, on trencaren les ampolles, copes i tiraren el piano des del primer pis al mig de la Rambla.

DILLUNS, DIA 20.

Vers les 5 del matí uns grups venint de Sant Daniel varen destruir a cops de mall la Central Lletera instal·lada a l'avinguda de Ramon Folch, al costat de l'escorxador municipal i el parc de bombers. Era una mena de cooperativa municipal creada i controlada per l'Ajuntament. Els productors de llet devien dur-la a la central, essent controlada, pasteuritzada i venuda en ampolles de vidre a les botigues. La creació d'aquesta central havia estat molt controvertida, principalment pels lleters, ja que la seva producció havia de passar un control sanitari, cosa que no era abans quan les «lleteres» la venien a granel passant a domicili amb llurs tradicionals «marrantxes». Les instal·lacions foren completament destruïdes i saquejades per una banda d'energúmens desenfrenats que defensaven uns interessos privats que no corresponien, evidentment, als de la població. Fou la destrucció més estúpida d'aquestes jornades.

Cap a mig matí altres grups de vàndals van assaltar el magatzem d'instruments de música Sobrequés, situat a la meitat de la Rambla. Llençaren al riu una gran quantitat de mobles i instru-

ments. També fou atacada l'església del Sagrat Cor, al carrer de l'Albareda, tirant al riu altars, estàtues, «sancristos» i altres coses i cremant-ho tot. L'església de Sant Feliu, també fou assaltada, cremant-hi algunes coses, però es pogué evitar que es destruís el sepulcre de Sant Narcís, el qual fou traslladat a la biblioteca municipal on fou exposat al públic posteriorment. També a la Catedral es cremaren alguns objectes, entre ells uns «incunables» de gran valor. No obstant es va poder salvar la major part del tresor artístic que contenia. D'aquest se'n feu càrrec el Comitè del Patrimoni Artístic de Catalunya.

Fou possible de salvar les esglésies de Sant Pere de Galligants (ja que hi havia al costat el Museu de la Ciutat) i l'església del Carme, que era al costat de la Comissaria d'Ordre Públic. Aquesta, posteriorment, fou convertida en garatge per als vehicles de la policia. La del Sagrat Cor fou utilitzada pel Comitè de Registres i Incautacions com a dipòsit dels mobles requisats en els pisos abandonats per gent que havia fugit.

L'església del Mercadal també fou incendiada. Posteriorment hagué d'ésser enderrocat el campanar pel perill que caigués tot sol. El convent de les «Clarisses» fou incendiat també. I, per últim, fou assaltat el local de «Renovación Española», l'entrada del qual era a l'acabament del pont de les Ballesteries pel costat de la plaça de Sant Agustí. Foren llençats a l'Onyar, per una finestra, els mobles i llibres.

No recordem altres assalts ni incendis.

Això de cremar esglésies i convents era abans una cosa corrent a Espanya des de temps immemorials. Era com una tradició. Es produïa en quasi totes les revoltes, principalment a les grans ciutats. Era l'explosió desenfrenada de l'anticlericalisme profund i latent que existia en el país. No obstant a Girona sembla que fou la primera vegada que això es produí.

A finals del matí, quan els milicians procedien a la detenció dels civils que havien sortit armats amb els rebels, el pare d'un d'ells, de cognom Comas, més coneguts pels «Perejans», carlins notoris i domiciliats a la travessia del carrer del Carme, s'oposà que els milicians entressin a casa seva, disparant uns trets amb un fusell de cacera. Amb tot i les súpriques de la seva família i dels veïns, no es volgué rendir. Morí d'un tret després d'un breu tiroteig. Fou el primer mort d'aquestes jornades.

Al vespre es van reunir els 8 consellers municipals d'Esquerra Republicana de Catalunya i varen destituir els consellers de la majoria, o sigui de dreta, assumint l'administració interna de l'Ajuntament. Elegiren alcalde accidental a Llorenç Busquets i Ventura. Aquest consistori, sense pràcticament cap poder, durà fins a finals del mes. Fou substituït per un altre compost de 16 representants d'E.R.C., 4 d'A.C.R. i 4 del Partit Republicà d'Esquerra. Tampoc no disposava de gaires atribucions, car era el «Front Antifeixista» qui manava. Això durà fins el 9 d'octubre quan el Govern de la Generalitat decretà la dissolució dels Comitès Antifeixistes i la constitució de Consells Municipals d'acord amb les normes establertes proporcionals en què estava format el Govern constituït el 27 de setembre.

Ací acabem de relatar els fets principals d'aquests tres dies. L'ocurrègut en els dies successius —alguns fets de caràcter molt greu— no són objecte d'aquest treball. Seria molt llarg i complex de poder-ne fer una narració exhaustiva.

Esperem que algun dia uns historiadors voldran fer-ho i els serà possible de treure'n l'entrellat.

La violència absurda i incontrolada que es desencadenà va ocasionar moltes víctimes inútils que Girona se n'hauria ben bé pogut estalviar.

JOAN SOLER I GIRONELLA